

Igor BIZJAK

Mobilnost funkcionalno oviranih oseb v objektih pravosodnih organov

V okviru Ciljnega raziskovalnega programa CRP 2019 – Mobilnost funkcionalno oviranih oseb v objektih pravosodnih organov, ki sta ga sofinancirala Ministrstvo za pravosodje in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, sta bila izdelana metodologija popisa dostopnosti za funkcionalno ovirane osebe do objektov pravosodnih organov in popis dostopnosti objektov, ki jih je predlagalo pravosodno ministrstvo. V tem projektu sta bila prvič združena pregled dostopnih poti od postajališč javnega potniškega prometa ali parkirišč do izbranih objektov in pregled dostopnosti njihove notranjosti, pri čemer so bili v obravnavo vključeni tudi prostori, ki

doslej še niso bili pregledani, in sicer območje za varnostni pregled, razpravna dvorana in pisarne Zemljiške knjige. Rezultati popisa so pokazali nekatere pomanjkljivosti pri dostopnosti za funkcionalno ovirane osebe, večinoma v starejših objektih sodišč.

Ključne besede: dostopnost, javni objekti, sodišča, mobilnost, funkcionalno ovirane osebe, invalidi, gibalno ovirani, slepi in slabovidni, gluhi in gluhonemi

1 Uvod

1.1 Dokumenti o pravicah invalidov

Osnovne pravice za izenačevanje možnosti izhajajo iz Ustave Republike Slovenije, v kateri je zapisano, da so v Republiki Sloveniji » /.../ vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino«. Področje enakih možnosti in nediskriminacije invalidov urejajo tudi pravni dokumenti, kot so Konvencija o pravicah invalidov, Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI, 2017) in Zakon o socialnem vključevanju invalidov (ZSVI, 2018).

Konvencija Združenih narodov o pravicah invalidov s strani Evropske skupnosti določa številne pravice in svoboščine, do katerih so upravičeni invalidi, med drugim tudi dostop do sodnega varstva, prepoved diskriminacije pred državnimi organi, organi državne in lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil in služb in enakopravno sodelovanje v postopkih. V Združenih državah Amerike je na primer paraplegik leta 2004 tožil državo, ker mu je bil onemogočen dostop do sodne dvorane. Na podlagi te tožbe so morala vsa sodišča v ZDA omogočiti dostop osebam z invalidnostjo tako, da so se names-

tili klančine za invalidske vozičke in posebna dvigala, uredile ustrezne sanitarije in opravile druge prilagoditve (Gray, 2004).

V 26. členu Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (Uradni list Evropske unije 2010/C 83/02) Evropska skupnost priznava in spoštuje pravico invalidov do ukrepov za zagotavljanje njihove samostojnosti, socialne in poklicne vključenosti ter sodelovanja v življenju skupnosti. Evropski akcijski načrt 2006–2007 o položaju invalidnih oseb v Evropski uniji v tretjem operativnem cilju zastavlja izboljšanje dostopnosti za vse, kar se povezuje z načelom »oblikovanje za vse«. Načelo zagovarja oblikovanje proizvodov in okolja tako, da lahko proizvede in dostop do grajenega okolja kar najbolj uporabljajo vsi ljudje, brez potreb po posebnem oblikovanju in brez potreb po prilagoditvah grajenega okolja (Hanson, 2005). Pravica do dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij se v Evropski uniji obravnava z dveh vidikov. Prvi se nanaša na pravico invalidov do socialne vključenosti in zagotavljanja enakih možnosti, drugi pa zadeva standardizacijo na področju prostorske zakonodaje.

Generalni sekretar Organizacije združenih narodov (OZN) je aprila 2018 sprožil postopek za izdelavo politike, strategije,

akcijskega načrta in okvira odgovornosti OZN za krepitev dostopnosti in vključevanja pravic invalidov (internet 1). Politika sovпада z izvajanjem Konvencije o pravicah invalidov in Agende za trajnostni razvoj do leta 2030. Strategija med drugim vključuje tudi participacijo vseh oseb z invalidnostjo pri pripravi politik in načel »oblikovanja za vse« in dostopnosti pri oblikovanju vseh politik in programov.

Odpravljanja ovir in omogočanja dostopnosti za osebe z invalidnostjo se lotevajo tudi drugod po svetu. Dober primer je libanonski oblikovalski priročnik za okolje brez ovir (internet 2). V njem je z besedilom in skicami nazorno predstavljeno, kako se lotiti načrtovanja elementov cestne opreme, pešpoti, parkirišč in drugih elementov, ki omogočajo lažjo dostopnost osebam z invalidnostjo. Na strani avstralske komisije za človekove pravice je objavljen dokument s primeri dobre prakse in navodili za izboljšanje dostopnosti za vse osebe z invalidnostjo (internet 3). Dokument ni tako podroben kot libanonski, saj ne vključuje načrtov za izdelavo klančin in drugih elementov za dostopnost, vsebuje pa kratke nasvete o tem, kaj vse je treba upoštevati, da so prostori dostopni za gibalno ovirane osebe, kako ravnati s psi vodniki za slepe in slabovidne osebe, kako omogočiti dostop osebam z vozički, kako urediti spletne strani, da so dostopne za gluhe in gluhoneme ter slepe in slabovidne, kako komunicirati z osebami z invalidnostjo ipd. Dokument med drugim vsebuje tudi primere pritožb, do katerih lahko pride, če dostopnost ni urejena tako, da bi bila omogočena vsem osebami z invalidnostjo. Če pogledamo področje pravosodja, je na spletu mogoče najti tudi različna priporočila, standarde in smernice za oblikovanje sodnih poslopij in dvoran, ki pri načrtovanju upoštevajo tudi potrebe oseb z različnimi oblikami invalidnosti (internet 4, 5, 6 in 7).

V Sloveniji je Vlada Republike Slovenije leta 2005 sprejela Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide (Uradni list RS, št. 24/05). Usmeritve imajo sedem ciljev, ki določajo dejanske ukrepe, izvajalce in roke za izvedbo ciljev. Že prva točka prvega cilja govori o odpravljanju grajenih in komunikacijskih ovir v obstoječih objektih v javni rabi in na javnih površinah. Ukrepi, ki jih v ta namen predvidevajo omenjene nacionalne usmeritve, so med drugim:

- dosledno upoštevanje Zakona o urejanju prostora, Zakona o graditvi objektov in Pravilnika o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavbah ter Slovenskega standarda za gradnjo objektov;
- priprava terminskih načrtov za odpravljanje grajenih in komunikacijskih ovir pri obstoječih javnih zgradbah in površinah na področju zdravstva, šolstva, v javni upravi in drugih dejavnostih;

- izdelava projektne naloge in projektne rešitve in izvedba sanacije objektov za izvedbo ukrepov.

Na spletni strani Evropske agencije za osnovne pravice (internet 8) je bilo leta 2014 objavljeno poročilo o obveznih standardih za dostopnost javnih objektov po evropskih državah. Izhaja iz Evropske strategije o invalidnosti in v njem je navedeno, da za Slovenijo niso uspeli pridobiti podatkov o sprejetih standardih na tem področju. Naša država je sprejela standard ISO 21542:2011 – Gradnja stavb – Dostopnost in uporabnost grajenega okolja leta 2011, ampak je bil v tistem času pripravljen le v angleškem jeziku. V slovenščino je bil preveden leta 2015 s popravkom leta 2017.

Leta 2018 je Ministrstvo za okolje in prostor izdalo priročnik Strateško načrtovanje dostopnosti, namen katerega je pospešiti in razširiti uvajanje dobrih rešitev dostopnosti s predstavitvijo koncepta strateškega načrtovanja dostopnosti (Albrecht in Zapašek Černe, 2018).

1.2 Tehnološki izzivi in raziskave o dostopnosti

Po priporočilih Marije Vovk (2000) moramo grajeno okolje prilagajati in načrtovati v korist funkcionalno oviranih ljudi, pri tem pa ne smemo pozabiti na dostopnost do objektov oziroma varno multimodalno mobilnost oseb v urbanem okolju. Pripomočki za mobilnost so pomemben del življenja invalidov, brez katerega si danes ni mogoče zamišljati samostojnega in varnega življenja in dela oseb z različnimi oviranostmi. Nove rešitve temeljijo na razvoju novih metod in uporabi novih tehnologij (IKT in druge). S pripomočki želimo zapolniti vzel na področju posamezne invalidnosti (npr. senzorne ali fizične oviranosti).

Kadar govorimo o gibanju invalidov, moramo ločiti med gibanjem v domačem okolju in gibanjem v zunanjem okolju domačega kraja in širše. Izboljšati mobilnost in navigacijo za posamezno skupino invalidov pomeni pripraviti nove tehnološke sisteme in rešitve (podatki, platforma, navodila), na primer za slepe osebe (Virtanen in Koschinen, 2004). Razvoj pametnih mest vključuje vse prebivalce in razvija »pametno mobilnost« tudi za osebe z oviranostmi, na primer navigacijo pešcev v mestu (Dawidson, 2009), mestni prevoz (prilagojeni mestni avtobusi) in varne koridorje brez ovir, na primer za gibalno ovirane osebe. Rešitve združujejo več različnih strokovnih področij: baze podatkov za navigacijo, IKT-tehnologije, uporabniško izkušnjo interneta stvari (ang. *Internet of things*), uporabo pametnih telefonov in navigacijskih platform (na primer Trekker). Načrtovanje celostne, dostopne in vključujoče komunikacije za invalide znotraj in zunaj objektov, ki je tehnološko podprta z novimi tehnologijami, je naslednji izziv za razvojnike in znanstvenike.

Na Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije in Geodetskem inštitutu je bilo na temo preverjanja dostopnosti javnih objektov brez ovir za vse vrste invalidnosti napisanih kar nekaj člankov in monografij (Vovk, 2000; Sendi in Kerbler, 2009; Žolgar, Šprohar in Rener, 2010; Vodeb in Bračun Sova, 2011; Rener, Šprohar in Žolgar, 2011; Sendi in drugi, 2012; Rener, Babič, Demšar in Kete, 2012; Sendi, 2014; Demšar in Rener, 2018). Na tem področju je Urbanistični inštitut sodeloval v kar nekaj projektih in razvil orodja, ki temeljijo na veljavnih standardih za dostopnost objektov in s katerimi se lahko preveri, ali so objekti dostopni za gibalno ovirane, slepe in slabovidne ter gluhe in naglušne osebe.

Iz predstavljenega je mogoče ugotoviti, da se težav z dostopnostjo oseb z različnimi vrstami invalidnosti javnih objektov, med katere spadajo tudi objekti pravosodnih organov, zavedajo vse institucije in da so bili za odpravljanje težav, povezanih z dostopnostjo, sprejeti številni dokumenti na ravni OZN in EU ter tudi na nacionalni ravni. Uresničevanje teh zavez pa poteka počasneje, kot je to zapisano v aktih. Izdelane so že določene rešitve za ugotavljanje dostopnosti, nimamo pa splošnih rešitev ali akcijskega podrobnega načrta za odpravljanje teh težav z upoštevanjem posebnosti že zgrajenih objektov, še posebej tistih, ki so kulturno in spomeniško zaščiteni.

V raziskavi, rezultate katere predstavljamo v tem prispevku, obravnavamo dostopnost za funkcionalno ovirane osebe, ki jih opredeljujemo tudi kot osebe z oviranostmi, invalide ali ranljive skupine. Pojem funkcionalno ovirana oseba je namreč zelo širok ter zajema tudi starejše osebe, majhne otroke, nosečnice in vse, ki so trajno ali začasno funkcionalno ovirani. V raziskavi so zato zaradi posebnih potreb posebej obravnavani trije splošno priznani tipi invalidnosti: slepota in slabovidnost, gibalna oviranost, gluhost in naglušnost.

Raziskava zakonodajno sovпада s sprejetjem Pravilnika o univerzalni graditvi in uporabi objektov, ki določa univerzalno graditev in uporabo objektov, dostopno vsem ljudem, in graditev prilagodljivih objektov.

2 Metodologija popisa in popis dostopnosti

Metodologija za ocenjevanje dostopnosti javnih objektov brez ovir temelji na rezultatih pregleda veljavnih standardov, zakonov in pravilnikov ter priročnikov za načrtovanje dostopnosti brez ovir. Je preprosta in služi kot podlaga za ugotavljanje dostopnosti v zunanosti in notranosti javnih objektov. Na osnovi veljavne zakonodaje so pripravljena jasna merila, ki omogočajo natančno ugotavljanje skladnosti s predpisanimi standardi oziroma možnosti dostopa brez ovir.

Pri izdelavi metodologije so bili med drugim uporabljeni:

- Standard SIST ISO 21542, ki opredeljuje, kako naj bo grajeno okolje načrtovano, grajeno in urejeno, da lahko ljudje samostojno, enakovredno in dostojanstveno ter kar najpreprosteje dostopajo do stavbe, vstopajo vanjo, jo uporabljajo, izstopajo in se evakuirajo iz nje. Določa cilje, usmeritve za načrtovanje, zahteve in priporočila, od katerih ISO pričakuje dostopnejše in prijaznejše stavbe, ko se bo standard izvajal v celoti.
- Gradbeni zakon (Uradni list RS, št. 61/17 in 72/17 – popr.), ki v 22. členu določa univerzalno graditev in uporabo objektov, vključuje graditev in uporabo objektov, dostopnih vsem ljudem, ne glede na njihovo morebitno trajno ali začasno oviranost, ter graditev prilagodljivih objektov. Univerzalna graditev pomeni projektiranje, gradnjo in uporabo objektov na način, ki omogoča neoviran dostop do objektov in njihovo uporabo.
- Pravilnik o univerzalni graditvi in uporabi objektov (Uradni list RS, št. 41/18), ki podrobneje določa bistveno zahtevo, s katero se zagotavljata univerzalna graditev in uporaba objektov, ter vključuje graditev in uporabo objektov, dostopnih vsem ljudem, ter graditev prilagodljivih objektov.

Ker se je v raziskavi ocenjevala dostopnost v zunanosti in notranosti objektov, ki sta si po vsebini različni, je bil za vzpostavitev enotnega koncepta podatkov v metodologijo za ocenjevanje dostopnosti uveden skupni identifikator, ki je sestavljen iz številke katastrske občine, številke stavbe in številke dela stavbe. Ta identifikator povezuje zunanjo dostopnost, notranjo dostopnost in evidenco nepremičnin Ministrstva za pravosodje z metodologijo za ocenjevanje zunanje in notranje dostopnosti. Je skupna vhodna točka obeh metodologij, ki morata biti usklajeni z uradnimi podatki Geodetske uprave Republike Slovenije (GURS) v Registru nepremičnin (REN).

Metodologija za ocenjevanje zunanega dostopa do stavb pravosodnih organov je namenjena preveritvi dejanskega stanja v prostoru, in sicer ali imajo funkcionalno ovirane osebe prosti dostop (brez ovir) od najbližje postaje javnega potniškega prometa ali parkirišča do vhoda v stavbo pravosodnih organov. Dostop brez ovir omogoča obravnavanim ciljnim skupinam (slepim in slabovidnim, gibalno oviranim ter gluhim in naglušnim) samostojnejše življenje in lažje doseganje enakopravnosti v družbi. Zunanja dostopnost do stavb pravosodja je ključna za omogočanje enakopravnosti vključevanja na področju pravosodja.

Metodologija zajema ocenjevanje dostopnosti z dveh različnih vstopnih točk, in sicer avtobusnega postajališča in parkirnega mesta, ki se nato nadaljuje na ocenjevanje dostopne poti. Ocenjujejo se elementi na poti, ki je najkrajša in najprimernejša za

dostopanje do stavb oziroma delov stavb pravosodnih organov. Ocenjevanje se konča pri vhodu v objekt. Metodologija sledi jasnim načelom in merilom ocenjevanja dostopne poti z vidika treh skupin (gibalno ovirani, slepi in slabovidni ter gluhi in naglušni) v skladu z zakonodajo, predpisi, priročniki in standardi. Ocenjevanje se vnaša analogno na popisni list, sestavna dela katerega sta terenska skica in navodila za zajem. Terenska skica je izsek bližnje okolice stavbe, in sicer mora zajemati avtobusno postajališče in parkirno mesto. V navodilih so jasno zapisana navodila zajema terenskih podatkov dostopnosti in postopek pravičnega fotografiranja elementov, to je digitalnega zajema, ki se izvaja z aplikacijo GPS. Zajema se relevantna sled poti, ki se opremlja s fotografskimi posnetki ter podatki o dostopnosti in urejenosti poti. Metodologija prinaša idealno sliko dostopnosti, pri popisu pa se sledi dejanskemu stanju na terenu.

Metodologija za ocenjevanje dostopa v notranjosti stavb pravosodnih organov je namenjena preveritvi realnega stanja stavb, in sicer ali imajo funkcionalno ovirane osebe prosti dostop brez ovir v stavbo in možnost uporabe posameznih delov te. Dostop brez ovir omogoča obravnavanim ciljnim skupinam (slepim in slabovidnim, gibalno oviranim ter gluhi in naglušnim) samostojnejše življenje in lažje doseganje enakopravnosti v družbi. Notranja dostopnost stavb pravosodja je ključna za omogočanje enakopravnosti vključevanja na področju pravosodja.

Metodologija za ocenjevanje notranjega dostopa stavb pravosodnih organov navaja ključne elemente oziroma dele stavbe, ki jih je treba ocenjevati. Obravnava jih na osnovi standardov, zakonov in pravilnikov za načrtovanje dostopnosti brez ovir. Na osnovi tega se pripravijo jasna merila, ki omogočajo natančno ugotavljanje skladnosti s predpisanimi standardi, ti pa se vnašajo v popisni list, ki vsebuje seznam relevantnih vprašanj, ki so pripravljena na osnovi veljavnih standardov in zakonskih predpisov za posamezne elemente/dele stavbe glede na tip invalidnosti. V popisni list se vnašajo vse relevantne informacije s terena, vključujoč mere posameznih delov. Na podlagi tega je mogoče ugotoviti, ali imajo osebe z različnimi invalidnostmi prosti dostop brez ovir od vhoda v objekt pravosodnih organov do razpravnih dvoran. Pri tem je upoštevan tudi dostop do ključnih javnih točk v stavbi (pisarne, sanitarije, vertikalne povezave, hodniki, razpravne dvorane ipd.). Ključne javne točke so določene ob analizi standardov in vhodnih podatkov. Preverjeno je, ali se lahko dostop do notranjosti deli na več ravni po pomembnosti (npr. nujni dostop, samo javni del, samo dvorane ipd.). Metodologija je usklajena z metodologijo za ocenjevanje zunanjega dostopa.

Na podlagi predstavljene metodologije se je v okviru raziskave izvedel tudi popis, in sicer ločeno za ugotavljanje dostopnosti v zunanosti objektov in ločeno v njihovi notranjosti. Za popisovalce notranje dostopnosti smo morali pridobiti dovoljenja

posameznih sodišč, da so lahko v spremstvu pooblaščenih oseb s sodišča pregledali prostore in jih tudi ustrezno popisali. Popis se je izvajal hkrati analogno na papir in elektronsko z direktnim zapisom v bazo podatkov. Tako smo lahko ugotavljali prednosti in pomanjkljivosti obeh vrst popisov.

Ocenjevanje zunanje dostopnosti se je začelo z upoštevanjem dostopa od najbližjega postajališča javnega potniškega prometa ali najbližjega parkirišča do vhoda v objekt pravosodnih organov. Pri tem so se pregledala avtobusna postajališča (ali so varna za sestopanje in vstopanje, ali so obvestila tudi v brajevi pisavi itd.), parkirišča za invalide (ali so zagotovljena parkirna mesta, kako so označena, ali so dovolj velika itd.) in poti od postajališč oziroma parkirišč do objekta (znižanost robnikov in taktilne oznake na prehodih za pešce, zvočni semaforji, klančine, obstoj rešetk za odvodnjavanje itd.)

Notranja dostopnost se je ocenjevala od vhoda v objekt do razpravne dvorane ali pisarne/vložišča. Pri tem so se pregledali nekateri standardni sklopi, s katerimi se sooči funkcionalno ovirana oseba. To so vhod (kjer se je preverjalo, ali je ta dostopen po stopnicah ali klančini, kakšna so vrata, informacije, ki so dostopne za slepe in slabovidne itd.), prostor za varnostni pregled (preverjala se je velikost varnostne naprave in možnost manevriranja osebe z vozičkom po prostoru, možnost shranjevanja telefonov v omarice, namenjene temu, itd.), notranje povezave, kot so hodniki (ali je omogočen dovolj širok prehod in ali je brez ovir), stopnišča (ali so stopnišča primerno urejena, so brez previsnih nastopnih plovč, opremljena z ograjami itd.), dvigala (ali so dovolj široka in imajo dovolj nizko postavljeno kontrolno ploščo, da jo lahko doseže oseba na vozičku), prostori razpravnih dvoran (ali je dovolj prostora za manevriranje osebe na vozičku, ali je razpravni pult dovolj nizek in odprt, da se mu lahko približa oseba na vozičku, ali ima dvorana možnost ojačitve zvoka itd.), prostori pisarn in Zemljiške knjige (tu sta bila pomembna višina pulta in osvetljenost prostora, do katerega dostopa oseba na vozičku, itd.) ter prostori sanitarij (velikost, opremljenost itd.).

Zbrani podatki o dostopnosti so se vnesli v spletni bazi podatkov o zunanji (pregledovalnik.dostopnost-prostora.si) in notranji dostopnosti javnih objektov (dostopnost.javniobjekti.si). Podatki so med seboj povezani tako, da se lahko iz pregleda zunanje dostopnosti prek povezave prikažejo tudi podatki o notranji dostopnosti objekta.

3 Analiza rezultatov popisa in glavne ugotovitve

Analiza popisa poti do objektov je pokazala, da so te bolj ali manj prilagojene. Prilagoditve zajemajo prilagoditve višin

pločnikov pred prehodi za pešce, na prehodih za pešce so taktilne oznake za slepe in slabovidne, na semaforjih pa naprave za zvočne signale, ki omogočajo slepemu ali slabovidnemu varen prehod čez cestišče ob zelenem signalu za pešce. Prilagoditve postajališč javnega potniškega prometa so primerno prilagojene za varno vstopanje in izstopanje gibalno oviranih ter slepih in slabovidnih oseb, prav tako so prilagojena postajališča, ki imajo nadstrešnico in primerne oznake za slepe in slabovidne osebe. Objekti, pri katerih je to mogoče, imajo vsaj eno parkirišče za invalide, ki je primerno označeno in ima na obeh straneh dovolj prostora, da lahko invalidna oseba brez težav in nevarnosti izstopi iz osebnega avtomobila ali namenskega prevoznega sredstva za invalide. Dostop od parkirišča do objekta je brez višinskih razlik ali pa so te prilagojene za gibalno ovirane in primerno označene za slepe in slabovidne. Ob analizi smo ugotovili tudi pomanjkljivosti, in sicer neprilagojene višine pločnikov, neoznačene prehode za pešce, avtobusna postajališča, pri katerih ni mogoče varno izstopati iz vozil javnega potniškega prometa, pomanjkljivo označena parkirišča za invalide ali neobstoje te, na poti do objekta so bile tudi neprilagojene višine ali pa te poti do vhoda v objekt niso bile označene.

Zunanja dostopnost zajema del poti do objekta, ki ga upravlja občina, v kateri je sedež objekta, in del, ki pripada objektu (največkrat je to parkirišče in pot od parkirišča do objekta, ki je na funkcionalnem zemljišču objekta) in je v lastništvu lastnika objekta. Pri odpravljanju ovir, ki se pojavijo na poti od postajališča javnega potniškega prometa do objekta, ki ga upravlja občina, je nujno, da ta poskrbi za izvedbo potrebnih prilagoditev, da bo omogočen neoviran dostop do objektov pravosodnih organov. Parkirišča, ki so na zemljišču objekta, pa je mogoče z določenimi posegi prilagoditi za invalide, kar je v pristojnosti upravljavca objekta.

Notranja dostopnost obsega več elementov ali sklopov, ki smo jih pregledali in ki vsebujejo potrebne prilagoditve za invalidne osebe. Med te štejemo vhod v objekt, prostor za varnostni pregled, informacijski pult, notranje povezave, kot so hodniki, stopnišča in dvigala, sanitarije, razpravne dvorane in vložišča. Analiza je pokazala, da je veliko naštetih sklopov bolj ali manj prilagojenih, da se omogoči dostop invalidnim osebam. Pri vходу so prilagojene višinske razlike – klančine, avtomatska vrata, zadostne širine vratnih odprtih, ki so brez pragov, ki bi ovirali vstop osebe na vozičku, opozorilne table so izpisane v primerni velikosti, da jih lahko preberejo tudi slabovidne osebe. Prostori za varnostni pregled so dovolj široki, da lahko oseba na vozičku obvozi napravo za varnostni pregled, saj je ta preozka za določene vrste vozičkov. Informacijski pulti ali prostori za varnostnike so v enem delu primerno spuščeni in imajo jasno označeno odprtino za pogovor z osebo za informa-

cijskim pultom. Hodniki so dovolj široki za osebe na vozičkih, da se lahko normalno premikajo po njih in so brez ovir, ki bi lahko bile nevarne za slepe in slabovidne osebe oziroma bi se te lahko spotaknile obnje ali zaletete vanje. Stopnišča omogočajo slepim in slabovidnim vzpenjanje po njih brez zatikanja ter imajo potrebna oprijemala za lažje vzpenjanje in spuščanje. Če v stavbi ni dvigala, so stopnišča opremljena s ploščadjo za prevoz osebe na vozičku. Dvigala so primerno široka za manevriranje, imajo kontrolne plošče na potrebni višini za osebe na vozičku ter primerne taktilne oznake za slepe in slabovidne. Vložišča in oddelki Zemljiške knjige imajo dovolj prostora in znižan del na pultu, da se oseba na vozičku lahko približa zaposlenemu in z njim varno komunicira. Za slepe in slabovidne osebe so steklene pregrade med njimi in zaposlenimi primerno označene in površina varnostnega stekla je neodbojna. Odprtina v varnostnem steklu, ki je namenjena komunikaciji, je primerno velika in ustreza za gluhe osebe. Razpravne dvorane imajo dovolj prostora za manevriranje osebe na vozičku in za namestitev vozička na prostor za priče ali obiskovalce, podij za zaslišanje pa je prilagodljiv po višini in ima prilagodljiv mikrofon. Prostori imajo tudi indukcijsko zanko, na katero se lahko priklopijo naglušne osebe. Toda tudi glede dostopnosti v notranjosti objektov je analiza pri nekaterih objektih pokazala določene pomanjkljivosti. Te so na primer neobstoje klančin ali njihova neustreznost za dostop do objekta, ki ima pred vhomom na stopnišče težka vhodna vrata, visok prag na vratih, preozek prostor za varnostni pregled, previsok ali premalo označen informacijski pult, hodniki so ozki in imajo ovire, na stopniščih so stopnice, ki povzročajo spotikanje slepih in slabovidnih oseb, vložišča in sobe Zemljiške knjige so premajhni za manevriranje oseb z vozičkom, pulti so previsoki, razpravne dvorane ne omogočajo namestitev osebe z vozičkom, podij za zaslišanje je previsok in se mu oseba na vozičku ne more približati, mikrofoni niso nastavljeni po višini, prostori nimajo indukcijske zanke, ki bi naglušnemu omogočila lažje spremljanje postopkov.

4 Sklep

Javni objekti imajo svoje posebnosti, ki so se pokazale pri popisu dostopnosti. Pri objektih pravosodnih organov so to prostor za varnostni pregled, razpravna dvorana s svojo posebno postavitvijo pohištva, razpravnim pultom in prostorom za obiskovalce ter prostori Zemljiške knjige. Za te posebnosti je bila tudi dopolnjena metodologija popisa, ki jo pri Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije že več let dopolnjujemo za različne vrste javnih objektov. Z vsako novo posebnostjo, ki jo zaznamo pri javnih objektih, ki jih popisujemo, se izboljšuje tudi metodologija, s tem pa je kakovostnejši tudi popis dostopnosti.

Ob pogovorih z upravljavcem objektov pravosodnih organov, tj. Ministrstvom za pravosodje, smo ugotovili, da vsa sodišča zagotavljajo dostopnost osebam z različnimi vrstami invalidnosti, z vidika prilagoditev objekta pa je dostopnost lahko različna. Od take, pri kateri so objekti primerno prilagojeni za dostopnost in ne vsebujejo ovir, ki bi onemogočale dostop invalidnim osebam, do objektov, ki so delno prilagojeni in v katerih invalidne osebe potrebujejo spremljevalca, ki jim pomaga v določenih okoliščinah, in objektov, ki niso prilagojeni, vendar zaposleni sodišča ob predhodni najavi invalidne osebe poskrbijo, da lahko ta opravi postopek, zaradi katerega je prišla na sodišče. Če dostopnosti na določenem sodišču ne morejo zagotoviti, se obravnava opravi na sodišču, kjer je to mogoče zagotoviti, če se le da v istem okrožju.

Tudi sicer je Ministrstvo za pravosodje kot upravljavec objektov pravosodnih organov vključeno v poročanje o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2014–2021, ki med drugim obravnava tudi dostopnost zgradb pravosodnih organov za funkcionalno ovirane osebe. V okviru svojih finančnih in kadrovskih zmožnosti stalno izvaja naloge, ki so povezane s področjem dostopnosti. V okviru zagotovljenih sredstev za investicijsko vzdrževanje izvaja ukrepe za ureditev dostopnosti, in sicer neposredne in tudi posredne. Pri neposrednih gre na primer za ureditve vertikalnih dostopov v objekte, ki so primerni za invalide, večinoma z vgradnjo dvigal, ter tudi za ukrepe notranjih preureditev stavb, ki zagotavljajo dostopnost do sanitarij in ureditev teh, dostopnost do sodnih dvoran itd. Navedeno zajema izdelavo projektne dokumentacije in tudi izvedbo del z nadzori. Pri posrednih ukrepih pa gre za ukrepe, ki so neposredno povezani in načeloma predhodno pogojujejo poznejšo izvedbo neposrednih ukrepov, na primer primerno urejeni tlaki, nakupi delov nepremičnin, ki omogočajo ustrezne razširitve hodnikov in preureditve prostorov, večje preureditve sodnih stavb ipd. Z vidika dejanskih investicij je med zadnjimi treba omeniti vgradnjo dvigala v Novi Gorici v letu 2019, ministrstvo pa take vgradnje dvigal načrtuje še na okrožnih sodiščih v Celju, Slovenj Gradcu, Kranju, Brežicah in na Jesenicah.

Cilj univerzalne graditve so projektiranje, gradnja in uporaba objektov na način, ki omogoča ljudem s posameznimi funkcionalnimi oviranostmi neoviran dostop do objektov in samostojno uporabo funkcij, ki jih nudi objekt. Zamisel o univerzalni graditvi vključuje Gradbeni zakon, po katerem je treba zagotoviti dostopnost brez ovir za vse funkcionalno ovirane osebe. Z opisanimi koraki se temu postopoma sledi tudi na področju dostopnosti pravosodnih organov.

Dr. Igor Bizjak
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-pošta: igor.bizjak@uirs.si

Viri in literatura

- Albreht, A., Zapušek Černe, A. (2018). Strateško načrtovanje dostopnosti. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.
- Demšar, J., Rener, R. (2018). Kranj: karta dostopnih lokacij za gibalno ovirane osebe. Kranj, Mestna občina Kranj.
- Gray, R. J. Jr. (2004). Access to the Courts – Equal Justice for All. An Electronic Journal of the U. S. Department of State – Issues of Democracy. Dostopno na: <http://Usinfo.state.gov/journals/journals.htm>, preneseno 24. 6. 2019.
- Hanson, J. (2005). The housing and support needs of adults aged 18–55 with impaired vision: A good practice guide (online). London, University College London, The housing corporation. Thomas Pocklington Trust.
- Internet 1: https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/03/UNDIS_20-March-2019_for-HLCM.Ppdf, preneseno 24. 6. 2019.
- Internet 2: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>, preneseno 24. 6. 2019.
- Internet 3: <https://www.humanrights.gov.au/our-work/disability-rights/publications/access-all-improving-accessibility-consumers-disability>, preneseno 24. 6. 2019.
- Internet 4: https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/transforming-court-tribunal-estate/supporting_documents/hmctsstrategy-approachconsultation.pdf, preneseno 24. 6. 2019.
- Internet 5: https://www.humanics-es.com/design_std_us_courts.pdf, preneseno 24. 6. 2019.
- Internet 6: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/801391/Court_and_Tribunal_Design_Guide_-_Public_v1.1_-_Combined.pdf, preneseno 24. 6. 2019.
- Internet 7: <https://www.access-board.gov/attachments/article/432/report.pdf>, preneseno 24. 6. 2019.
- Internet 8: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/indicators-right-political-participation-people-disabilities/building-standards>, preneseno 24. 6. 2019.
- Rener, R., Babič, U., Demšar, J., Kete, P. (2012). Izdelava taktilnih kart za slepe in slabovidne osebe v mestu Maribor. Ljubljana, Geodetski inštitut Slovenije.
- Rener, R., Šprohar, L., Žolgar, I. (2011). Analysis of mobility and aids for persons with visual impairment in Slovenia. V: Glumbić, N., Vučinić, V. (ur.). Zbornik radova, 5. međunarodni naučni skup Specijalna edukacija i rehabilitacija danas, Zlatibor, 24.–27. september 2011. Beograd, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, str. 360–367.
- Sendi, R. (2014). Socialna inovacija za boj proti diskriminaciji oseb z oviranostmi v grajenem okolju. Urbani izziv, št. 2, letnik 25, str. 48–51.
- Sendi, R., Bizjak, I., Goršič, N., Kerbler, B., Mujkić, S., Nikšič, M., Tominc, B. (2012). Spletni vodnik za invalide in tehnično orodje za ocenjevanje dostopnosti objektov v javni rabi. Urbani izziv, strokovna izdaja, str. 98–115.
- Sendi, R., Kerbler, B. (2009). Invalidi in dostopnost: Kako uspešni smo v Sloveniji pri odstranjevanju in preprečevanju grajenih in komunikacijskih ovir? Urbani izziv, št. 1, letnik 20, str. 5–20.
- SIST ISO 21542 (2012). Slovenski standard SIST ISO 21542:2012, Gradnja stavb – Dostopnost in uporabnost grajenega okolja.

- Virtanen, A., Koschinen, S. (2004). NOPPA – Navigation and Guidance System for the Blind. Proceedings of the 11th ITS World Congress, Nagoya, Japonska.
- Vodeb, V., Bračun Sova, R. (2011). Muzeji, javnost, dostopnost. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Vovk, M. (2000). Načrtovanje in prilagajanje grajenega okolja v korist funkcionalno oviranim ljudem. Ljubljana, Urbanistični inštitut Slovenije.
- ZIMI (2017). Zakon o izenačevanju možnosti invalidov. Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17, posebej 9. člen.
- ZSVI (2018). Zakon o socialnem vključevanju invalidov. Uradni list RS, št. 30/18.
- Žolgar, I., Šprohar, L., Renar, R. (2010). Social identity and perception of visually impaired. V: Kovačević, J., Vučinić, V. (ur.). Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, zv. 1, str. 511–524.